

Bön ur djupet

Luthers utläggning av Ps. 130 (1533)

■ Lutherläsaren 1 / 1998 ■

PÅRBILD:

Fredrik den vise och Luther knäböjer inför Kristi kors.
Titelblad till utgåvan 1546 av Luthers NT-översättning.

Luther- läsaren

Nr 1 / 1993 – 10.11.93

Varför "Lutherläsaren"?

Med denna publikation inleds en serie, vars ämne kommer att bli "kristendom via lutherdom". Serien kommer att innehålla text av Luther, artiklar om Luther och lutherdom, samt bibelbetraktelser.

Varför en "Lutherläsare"? Varför kristendom via lutherdom?

Vi initiativtagare har klart för oss att serien inte kommer att hälsas med ovationer. Den breda allmänheten har i våra dagar ganska litet övrigt för Luther. Inte ens den förhärskande kyrkliga opinionen kommer att hälsa initiativet med större glädje. Frågan kommer snarare att bli: "Luther! Varför Luther? Det är väl Kristus kristna människor skall tro på..."

Vårt svar kan uttryckas kort: "*Just därför Lutherläsaren!*" Just för att Kristus skall komma mer i centrum. Verklig kristendom har aldrig stjälpits av verklig lutherdom. Lutherdomens tillbakagång är tvärtom – nu som alltid – ett sjukdomstecken och visar en identitetskris av stora mått i vår kyrka.

Går vi närmare in på orsakerna till krisen, måste vi hålla tre centrala, inbördes sammanhängande faktorer i åtanke. (1) Frågan om *Bibeln* i kristenheten. (2) Frågan om *den kristna bekännel-*

sens ställning i kristenheten. Och (3) frågan om *förkunnelsen och undervisningen* i församlingen.

Dessa frågor ställer sig på samma linje, och mer konsekvent än de flesta vill medge. Utgångspunkten är hela tiden frågan om Kristus. Och svaren blir:

– 1. "Just därför en tro på *Bibeln* att vi tror på Kristus!" Kristus säger ju själv: "Fader... Jag har gett dem *ditt ord*... Helga dem i sanningen; *ditt ord* är sanning!" Och: "De har *Moses och profeterna*; dem må de lyssna till."

– 2. "Just därför en kyrkans egen, uttalade bekännelse att vi tror på Kristus och har Guds ord!" Just därför *vet vi någonting att tro, bekänna och stå vid!* Bekännelsen är vårt amen till Kristus och till Guds ord.

– 3. "Just därför också ett lutherläseri!" Principen "Kristus allena", som inte upphäver behovet av en Bibel och en bekännelse, upphäver inte heller behovet av de mänskliga redskap som kyrkans Herre har ställt till sin kyrkas tjänst.

För att lägga trons grund rätt valde Kristus *först* åt sig sina apostlar. Han byggde sin kyrka på "apostlarnas och profeternas grundval" – *trots* att ingen annan grund kan läggas än den Han själv har lagt och själv är (Ef.2:20). Trots det – men tydligen också just därför. Och det stannade inte ens bara vid det. Vår Herre gav *därtill* sin kyrka "somliga till evangelister, somliga till herdar och lärare" (Ef.4:11). *HAN gav!* Det är alltså inget människopåfund att kristenheten räknar med sina lärare. Genom sina evangelister, herdar och lärare vill Gud "göra de heliga skickliga till att utföra sitt tjänarvärv, att uppbygga Kristi kropp" (Ef.4:11f). Därför skall saken ses som Paulus skrev det till Timoteus: "Men förbliv du vid det som du har lärt, och som du har fått visshet om. Du vet av vilka du har lärt det, och du känner från barndomen de heliga skrifter som kan ge dig vishet, så att du blir frälst genom den tro

du har i Kristus Jesus. All skrift som är ingiven av Gud är nyttig till undervisning, till bestraffning, till upprättelse, till fostran i rättfärdighet, så att en gudsmänniska kan bli fullt färdig, väl skickad för allt gott verk" (2 Tim.3:14ff). På denna grund och inom denna ram är evangelister, herdar och lärare kallade att bygga. "Med guld, silver och ädla stenar"; inte "med trä, hö och strå".

Där är ett logiskt och oföränderligt sammanhang i dethär. *Lärare, profeter och evangelister skall finnas; men ingen av dem skall stå främst.* Vi tror inte på Kristus och på Bibeln därför att vi tror t.ex. på Luther. Tvärtom tror vi på Luther därför att vi 1) ställer Kristus främst. 2) håller oss till en biblisk grund för vår tro och 3) står kvar på kyrkans genom tiden utmejslade, bibliska bekännelsegrund. Det är genom Bibeln och kyrkans bekännelse som vi känner igen också Guds gåva i de rätta lärarna – och avvärjer de orätta. Det är inte högre stheten i redskapens gestalt som skall fångla oss. Det är snarare deras läghet – deras ödmjukhet inför Kristus, inför det oss betrodda ordet och inför Andens verk i Kristi kyrka genom tiderna – som skall fälla utslaget. "Vi förfalskar ju inte av vinningslystnad Guds ord, såsom så många andra gör". skriver Paulus, "utan av rent sinne, drivna av Gud, förkunnar vi ordet i Kristus, inför Gud." (2 Kor. 2:14ff).

Det för Luther kännetecknande var, att han konsekvent ställde sig och allt kyrkans verk under Bibelns dom. Han var klart medveten om det bristfälliga i allt mänskligt verk: också i det bästa. Också kyrkans fina, gamla bekännelser är styckverk i det att de i sina formuleringar är endast fragmentariska. "Det finns inget koncilium och inga fäder, hos vilka vi kan finna hela den kristna läran. Nicaenum behandlar endast den punkten att Kristus är sann Gud, mötet i Konstantinopel den att den Helige Ande är Gud, mötet i Efesus den att Kristus inte är två personer utan en, mötet i Kalkedon den att Kristus inte har en natur utan två...

Summa. Tag dem alla tillsammans, både fäderna och koncilierna, och du kan dock inte av dem dra den fullständiga och sammanfattande slutsatsen om den kristna tron, om du så för evigt mödade dig. *Där den Heliga Skrift inte har iakttagits och hållits, har kyrka, koncilier och fäder, så långt som på dem har ankommit, inte länge bestått*" (1539 – LS XVI 2183:71f).

Hermann Sasse – tysk teolog från vårt eget århundrade, vilken utförde sitt främsta verk i Australien – kan anses vara en av vårt århundrades största lutherska beännare. Han framhåller, att det är en Kristi kyrkas *lärare* vi möter i Luther och att det är i den egenskapen vi skall tänka på honom. "Så uppfattade honom den gamla evangeliska kyrkan, intill slutet av 1600-talet."

Därefter kom emellertid en tid, då man inte längre förstod vare sig Guds ord eller Luther rätt. "Där uppstod en fullständigt förvänd åtskillnad av lära och liv, av levande religion och kyrklig dogm... som intog de religiöst sinnade och... utestängde dem från evangeliet... *Man kan utan överdrift säga att den falska religionsuppfattning som vi alla har blivit uppföstrade i är det värsta hindret för att förstå evangeliet och reformationen.*"

Vad satte man i lärans och den "dogmatiska kristendomens" ställe? Jo, den s.k. "levande religionen". Men den är "en uppfinning av djävulen", säger Sasse. Han tar ett exempel: "Det har aldrig i Tyskland funnits ett så djupt trosliv, så mycken levande gudstro och så mycket allvar kring frågan om Gud som på den tid då man ännu frågade efter den rena läran." Den kristendom som följde var "bara ett svagt eko av det som Tysklands folk en gång på den rena lärans tid hade ägt". Sasse frågar sig om människor på vår egen tid mer "kan ens ana det jubel som en gång ljud genom tusende hjärtan, då Luthers psalm 'O, gläd dig, Guds församling nu, / kom, låt oss med varandra' [Psb 253] gick från mun till mun och... läran om syndares rättfärdiggörelse slog rot i deras hjärtan."

Fram till slutet av 1600-talet hade man det klart för sig, att vår lutherska kyrka "inte hade antagit Luthers lära för att den härstammade från Luther, utan för att den överensstämde med evangeliet". Luther själv var mån om denna urskillning; han visade det bl.a. i sina Trettio teser om kyrkomötets makt, där han skrev: "Näst efter Kristi ställning kan ingen jämföras med apostlarnas"; "alla andra måste betraktas endast som dessas lärjungar", och: "I allt vad de [lärare av idag]... lär eller vill föreskriva, måste de böja sig för apostlarnas auktoritet och kunna hänvisa till den" (1536 – LS XIX 1766:1-11) Luther använde en åskådlig bild, som han lånade av den helige Bernhard. Denne sade sig läsa kyrkofäderna endast "med urskillning" och framhöll att han hellre dricker ur källan än ur den bäck som rinner upp ur den. Bäckan kan vi använda för att finna källan, men "om vi alltför troget följer bäckarna, för de oss från källan och vi förlorar både vattnets smak och vattnets kraft" (1539 – LS XVI 2155:12).

I frågan om kyrkans lärare har vi alltså att märka både välsigelsen av dem och problemet med dem. Ordningen med rätta lärare måste respekteras, men sådana lärare väger fjäderlätt i Kristi kyrka och är den direkt farliga, som ställer sig utanför eller mot Skriftens auktoritet. De får inte "på så lätta ben hoppa och dansa över Gud bud" som man ofta ser dem göra (LS XVI 2154:9)!

Detta sanningskrav lade Luther med all stränghet på sig själv. Han kunde rentav varna människorna för sig själv. Han citerade bl.a. kyrkofadern Augustinus: "Kära. Följ inte vad jag har skrivit som vore det heligt skrift. Det är endast vad du finner i Skriften och hittills inte har trott, som du skall tro utan att tvivla. Vad gäller mina skrifter skall du ingenting halla för säkert, som du har varit oviss om, med mindre än att jag har bevisat att det är säkert" (LS XVI 2160:22). –

Håller då Luther måttet? I absolut och ovillkorlig bemärkelse

får vi inte utgå ifrån det. Men väl i villkorlig: utgående från ett pund som förvaltas rätt.

Svaret i frågan om Luther har två sidor. En nödvändig negativ och en nödvändig positiv. Först den negativa.

Vi vet knappt om någon som personligt tömts på sig själv till den grad som Luther tömdes. Det finns de som i honom på grund av hans djupa personliga depression och ungdoms otröstlighet sett en psykiskt sjuk man. Därom är inte fråga. Däremot är det hos honom fråga om en djup och sann insikt om den tragedi som synden och gudlösheten har försatt oss människor i. Men hur långt från den emanciperade människan av idag, som anser t.ex. syndabekännelsen i gudstjänsterna som en förolämpning av människovärdet, står inte hans syn! I djupa vända sjöng Luther:

*Jag under djefwulen fången låg,
kunde mig ej sjelfwer hjälpa:
min synd mig qwalde natt och dag,
och wille mig nederstjelpa;
min synd mig till förtwiflan dref,
ty synd och döden för mig blef,
helwetet stod mig öppet. – (Psb 1695)*

Men – bästa Herr och Fru 1900-tal! – vad är det för fel på det medvetandet? Är det inte bibliskt och kristligt sant? Måste man vara psykopat för att erkänna det?

En sak är klar: utan det sinnet hade Luther ingen kyrkans verkligt stora lärare blivit. Där hade stannat kvar alldeles för mycken kärlsmak i hans teologi, för att smaken av ett sant evangelium skulle ha kunnat få ett avgörande rum. En förkunnare som inte har upplevt en personlig syndabekännelses "Jag, fattig, syndig människa", kan knappast bli en som på sin egen själs väg kan

våga sin församlings eller sin kyrkas verkliga behov.

Men där måste komma in också en positiv sida. Gräver man djupt i sanningen om människan, kan endast en tillräckligt djup sanning om Gud bli till verklig upprättelse. Och då är det inte bara fråga om att ge en balanserande motvikt, utan fr.a. om att ge en syn som är minst lika verklig, ankrad i Gud.

Det dubbelt välsignade med Luther är, att det inte stannade vid djupdykning i det egna jaget. Den djupdykningen hade ännu inte gjort honom till en Kristi kyrkas sanna lärare och reformator. Det var djupdykningen i evangeliet som gjorde honom till det han blev: en lärare om vilken kan sägas, att ingen sedan Pauli tid trängt så in i Guds sinne som han. Och det skedde på två linjer, som i verkligheten alltid skall finnas där och sist och slutligen alltid är ett: en djupdykning på djupet: i rättfärdiggörelsesynen, och en djupdykning på bredden (om man så kan uttryck det): i bibel-medvetandet – det medvetande som så många på vår tid tror sig kunna undvara och ändå bevara en kristlig trossyn.

I den artikel av Luther vi översätter som den första i vår studie-serie – hans utläggning av Ps.130 av år 1533 – möter vi betoningen av rättfärdiggörelseläran redan på de första raderna: "Endast insikten i rättfärdiggörelsen upprätthåller kyrkan. I den är sanning och liv. Där däremot insikten om rättfärdiggörelsen har gått förlorad, där har också Kristus, livet och Kristi kyrka gått förlorade."

Den rätta rättfärdiggörelseläran är emellertid inte blott en kyrkans sak, utan också personligt högst angelägen. Luther fann en själavårdare och själsfrände i David: "Han klagar inte över de faror som hotar honom genom Saul och Absalom, eller genom falska profeter... Han pekar på samvetets sjukdom, på den ångest till döds som hjärtat upplever, då människan... finner sig övergiven av Gud, då hon inser sin ovärdighet och sin skuld inför

Gud..." Det personligt viktiga i dethär betonar Luther också för sina lyssnare vid föreläsningsserien: "Jag inskräper ofta denna lära, därför att jag vet hur djävulen ingenting eftersträvar med större iver än att rycka den ur vår åsyn och ur vårt hjärta." Viktigt är också att man inte för andra i och för sig viktiga lärofrågors skull glömmer att ständigt uppbygga sig inför rättfärdiggörelseläran. Vad det i praktiken – i själslivets olika situationer – innebär, det visar hans utläggning med ovanlig grundlighet och åskådlighet, gång efter annan.

Vad man har att minnas är emellertid att rättfärdiggörelselärans ständiga kompanjon är synen på Skriften. Den är invävd i rättfärdiggörelseläran och en rätt rättfärdiggörelseläras förutsättning.

"Ingen må mena, att han kan fatta Gud genom de tankar om Honom som vi själva har", säger Luther. "Profeterna visste att den sanne Guden, fastän Han är oändlig, var innesluten i nådastolen, vid vilken Han hade bundit sig genom sitt Ord." Därför "tillbad de Gud i enlighet med vad Gud själv hade uppenbarat för dem i sitt ord och i sina löften". Vi får därför inte "gå ifrån Guds ord eller företa oss någonting i strid med Guds ord". Och "man måste tro Ordet också då man känner och erfar någonting annat".

Inför sådana uttryck är det ganska lätt att inse, hur grundligt de har farit vilse som menar 1) att en rätt, fri rättfärdiggörelsesyn mycket väl kan skiljas från en stram gudsordsyn, men också de som menar 2) att de lutherska grundprinciperna leder till en okristlig "lutherupphöjelse". Tvärtom. Det är lutherkritikerna själva – de som *inte* nöjer sig med de lutherska principerna "Kristus allena", "nåden allena" och "Skriften allena" – som här har förlorat målet ur sikte och blottar var de står i sin kristendom.

Läran om rättfärdiggörelsen och läran om Skriften sammanvävs i Luthers utläggning av Ps.130 på ett sällsamt intensivt sätt. När Luther säger: "Ni skall sluta era ögon och öron för allt utom Kris-

tus", är det fråga om en absolut exklusivitet och tillika en absolut inklusivitet. Det exklusiva är att ingenting eget ryms med i vår rättfärdighet inför Gud eller i en rätt tanke om Gud. "Vad jag är och har det gäller / ej för Gud i minsta mån." Det inklusiva är att rättfärdiggörelsens och trons fullhet öppnar sig endast för skrifttroheten. "Skriften är den klädnad som vår Herre Kristus har dragit på sig och i vilken Han låter sig ses och finnas. Den är vävd i ett stycke och sömmad så, att man inte kan skära den eller dela den" (Huspostillan / Veit Dietrich – LS XIIIa 446:7). Fördjupningen i rättfärdiggörelsesynen sker alltså inte genom strävan till en allt smalare skriftbas, utan genom en allt bredare.

Vi får en lärorik synvinkel på dethär om vi utgår från vår egen tids förhärskande religions- och kristendomsuppfattning, vilken är personlig genom att vara subjektiv, inte genom att vara objektiv: dvs. sann i Gud. Den stannar upp endast inför det som ger återklang i den egna själen. Lutherskt sett är en sådan tendens vår tids obestridda olycka. Ju mer man fördjupar sig i Luthers skrifter, dess tydligare blottas den religiösa subjektivismens förödande makt, dvs. känslolivets och de personliga förnufts slutsatsernas demoniska makt över "kristendomen". Känslans och förnufts band är så starka att människorna idag med glädje och tacksamhet bär sin egen själiska religions trældom och järnband, men tar inte på sig Hans börda som säger att Hans ok är ljuvligt och Hans börda lätt. Så starkt är människan bunden i sin andliga autism.

I och med att Luther såg ljusstrimman av Kristi evangelium, insåg han dag för dag allt klarare vårt fullständiga beroende av Kristus; och det var för honom alltid identiskt med att inse vårt fullständiga beroende av nåden och Guds ord. Han fruktade ingen

ting så mycket som sin egen själs religion. "Guds sanna ord" – sanningen och ljuset från Gud – "kommer – om det kommer – som en motsats till vad vi känner för eller ger vårt eget förord", sade han ("Vere verbum Dei, si venit, venit contra sensum et votum nostrum"). Känt är också hans oerhört skarpa uttalande i Schmal-kaldiska artiklarna om "svärmeriet": att det "låder vid Adam och hans barn från världens begynnelse till dess slut", att det har "inplanterats och inympats som ett gift av den gamle draken" och att det är "drivkraften till allt kätteri, även till påvedömet och muhammedanismen". En kristen måste därför framför allt hålla den synen klar, att "Gud vill handla med oss människor blott genom sitt yttre ord och sakrament. Men allt som utan detta ord och sakrament prisas som ande, det är av djävulen" (AS X; SKB 334).

Det vimlar av dylika uttryck i Luthers skrifter. I sin stora utläggning av 1 Mosebok (åren 1536-45) sade han: "Jag är inte lagd för drömmar, inte heller för att tyda dem. Jag begär inte heller någon sådan förmåga. Jag har gjort ett förbund med min Herre, att Han inga syner eller drömmar skall sända till mig, inte heller någon ängel. Ty jag låter mig nöjas med att jag har den heliga Skrift som undervisar mig om allt som är av nöden både för detta liv och det tillkommande. Denna Skrift tror jag och med den är jag helt tillfreds" (LS II 1047:72). Om sin egen mission i Kristi kyrka uttalar han sig så: "Jag säger inte, att jag är en profet. Men jag säger att de har desto större orsak att frukta att jag är det, som föraktar mig och betraktar sig själva som profeter... Om jag än ingen profet är, så är jag för egen del viss om, att Guds ord är hos mig, inte hos dem. Ty jag har Skriften för mig, medan de har bara sin egen lära... Också på Balaams tid fanns många åsnor i världen, men Gud talade genom ingen annan åsna än Balaams" (LS XV 1479: 11). – Luther ställer sig alltså frimodigt under sin tids dom, men han varnar tillika sina lyssnare för att förhastat sig i den domen.

Luther och Psalm 130

Luther blev en gång av sina vänner tillfrågad, vilka psaltarpsalmer han ansåg vara de främsta. Han svarade då: "Psalmi paulini" – de paulinska psalmerna, de psalmer som Paulus tog upp i sina brev. Han avsåg psalmerna 102, 51, 130 och 143.

Ps 130 var viktig för Luther som en psalm om rättfärdiggörelsen och om Skriften. År 1524 diktade han utgående från Ps.130 vår kända psalmbokspsalm (Psb 347): "Ur djupets nöd, min Gud, till dig / mitt klagorop jag sänder" (den svenska versionen av år 1695 ingår på sida 39!)

Den förklaring till Ps.130 som ingår i denna publikation är ur en serie föreläsningar från åren 1531-33 och står under rubriken "Utläggningar över de femton sångerna i högre kor". Serien tecknades ner av Veit Dietrich. Hans nedteckning har klassificerats som mycket noggrann. Den kan i det hänseendet kännetecknas rentav som "störande noggrann", att i den förekommer en del upprepningar som lätt sker i muntlig framställning, men verkar störande i skriven text. Vårt enda ingrepp i texten vid översättningen gäller just detta. "Alltför rikliga" synonymer har strukits. Därtill har några avsnitt utelämnats på grund av tydlig upprepning – med viss beklagan i de fall, där visserligen upprepningarna har varit onödiga, men enskilda nya vändningar hade haft sitt intresse.

I sitt förord till serien framhåller Luther två ting:

För det första, att han ingenting i sak nytt har att komma med, utöver vad han tidigare har lärt. "Vår teologi är både på latin och på tyska såpass utbredd, att det kunde tyckas vara mer på sin plats att förmana än att lära".

Tillika tillägger han emellertid, att eftersom "Guds ords predikan är den egentliga gudstjänsten" och anledningarna till avfall